

**Program aktywizacji gospodarczo-turystycznej
województwa podkarpackiego poprzez promocję
cennych przyrodniczo i krajobrazowo wskazanych
terenów łąkowo – pastwiskowych z zachowaniem
bioróżnorodności w oparciu o naturalny wypas**

Rzeszów, marzec 2012 rok

Spis treści

1.	Charakterystyka społeczno - gospodarcza oraz turystyczna województwa podkarpackiego	2
2.	Analiza szans i zagrożeń dla zachowania bioróżnorodności atrakcyjnych terenów przyrodniczo – krajobrazowych województwa podkarpackiego	10
3.	Zgodność projektu z polityką ekologiczną państwa oraz Krajową Strategią Ochrony i Zrównoważonego Użytkowania Różnorodności Biologicznej	16
4.	Zgodność Programu ze Strategią Rozwoju Województwa Podkarpackiego	20
6.	Cele i założenia Programu na lata 2012 – 2016	25
7.	System premiowania do prowadzenia wypasu w miejscach o szczególnych wartościach przyrodniczych	30
8.	Opracowanie ramowych zasad promocji tj. walorów przyrodniczych, krajobrazowych oraz turystycznych obszarów objętych programem	32
	Wykaz piśmiennictwa	34

1. Charakterystyka społeczno - gospodarcza oraz turystyczna województwa podkarpackiego

Powierzchnia województwa podkarpackiego wynosi 17 844 km², co stanowi 5,6% powierzchni kraju (11 miejsce wśród innych województw). Ludność województwa na koniec 2010 roku wynosiła 2 101,7 tys. osób (5,5 % populacji kraju). Średnia gęstość zaludnienia wynosi 118 osób na 1 km².

Na terenie województwa znajduje się 47 miast i 2158 miejscowości wiejskich skupionych w 159 gminach i 21 powiatach. Ludność miejska w województwie podkarpackim stanowi 41,1% populacji (najniższy wskaźnik urbanizacji wśród województw w kraju – średni wskaźnik urbanizacji Polski 61,0%). Niewielki jest odsetek ludności wiejskiej posiadającej wyższe wykształcenie. Duży udział ludności wiejskiej umożliwia rozwój pracochłonnych kierunków produkcji, w tym żywności ekologicznej, przetwórstwa rolno-spożywczego opartego na tradycyjnych metodach wytwarzania, wymusza też konieczność tworzenia na wsi nowych miejsc pracy poza rolnictwem (usługi, handel, rzemiosło, agroturystyka).

Według podziału fizyczno-geograficznego J. Kondrackiego teren województwa podkarpackiego położony jest w obrębie prowincji Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem, Karpaty Wschodnie, niewielki skrawek południowo-wschodni należy do prowincji Wyżyny Polski. W dziedzinie stosunków fizjograficznych region obejmuje obszary

górskie, podgórskie, kotliny podgórskie i obszary nizinne. Bazą rozwoju są występujące surowce i warunki glebowo-klimatyczne.

Podkarpacie należy do województw słabo rozwiniętych – PKB na 1 mieszkańca - 15 miejsce w kraju; niski poziom wynagrodzeń (16 miejsce w kraju); niska liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców, oraz podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego na 10 000 mieszkańców. Niezadowalający jest też stan infrastruktury technicznej, społecznej i ekonomicznej. Niski jest też poziom życia.

W porównaniu do innych części kraju, województwo podkarpackie posiada odmienne warunki gospodarowania, które wynikają z dużego zróżnicowania warunków przyrodniczych, społeczno gospodarczych, infrastrukturalnych, ekologicznych i historycznych. W oparciu o potencjalne warunki i czynniki rozwoju wykształciły się 3 podstawowe funkcje województwa podkarpackiego w gospodarce krajowej: funkcja przemysłowa, rolnicza, rekreacyjno-wypoczynkowa i turystyczna.

Przemysł odgrywa ważną funkcję w gospodarce województwa – jego udział w PKB województwa wynosi około 30%. W strukturze gałęziowej przemysłu województwa dominują przemysły: lotniczy, elektromaszynowy, chemiczny i spożywczy.

Drugą podstawową funkcją jest rolnictwo. Województwo podkarpackie na większości swojego obszaru ma dobre warunki naturalne dla rozwoju rolnictwa. Uśredniony wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP) uwzględniający jakość gleb, warunki klimatyczne, wodne i rzeźbę terenu wynosi 70,4 pkt (Polska – 66,6 pkt).

Obszar województwa charakteryzuje się bardzo zróżnicowaną rzeźbą terenu. Różnica między najwyższymi wzniesieniami, a miejscami najniżej położonymi wynosi 1000 m. Na nizinnych obszarach występują głównie gleby bielcowe, utworzone z pisków, glin, iłów i utworów pyłowych. W dolinach rzek Wisły, Sanu, Wisłoki i Wisłoka zalegają mady. W rejonie Jarosławia, Przemyśla i Przeworska występują czarnoziemy, należące do najlepszych gleb w województwie. Na obszarach wyżynnych i górskich przeważają gleby brunatne i bielcowe, utworzone ze skał fliszowych. Warunki glebowe pozwalają, aby nasze województwo mogło stać się regionem rolniczym, posiadającym bardzo dobrze wyspecjalizowane rolnictwo. Na Podkarpaciu największą powierzchnię użytków rolnych zajmują gleby IV, III, i V klasy bonitacyjnej, zajmują one łącznie 87,2% użytków rolnych. Udział gleb bardzo słabych (VI klasa), nadających się pod zalesienia, wynosi 7,4%, natomiast udział gleb najlepszych (I klasa) i bardzo dobrych (II klasa) jest niewielki – łącznie zajmują 5,4 % powierzchni użytków rolnych. Czynnikiem obniżającym jakość gleb jest znaczne ich zakwaszenie. Około 71% powierzchni użytków rolnych wymaga wapnowania. Tereny rolnicze w zasadzie nie wykazują skażenia ekologicznego. Na terenie większości województwa są korzystne warunki do produkcji żywności wysokiej jakości.

W chwili obecnej w województwie podkarpackim możemy wykorzystać do celów rolniczych wg danych z Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku 693 080 ha użytków rolnych, w tym 598 747 ha utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej. W tej powierzchni

użytków rolnych pod zasiewami znajduje się 309 592 ha, grunty ugorowane zajmują 52889 ha – uprawy trwałe 16 600 ha w tym sady 13 730 ha; ogrody przydomowe 6 582 ha; łąki trwałe 180 818 ha, pastwiska trwałe 32 266 ha, pozostałe użytki rolne – 94 333 ha tys. ha. Przeważająca część tych gruntów znajduje się w gospodarstwach indywidualnych. Użytki rolne w gospodarstwach indywidualnych zajmują 639 082 ha w tym 571 719 ha w dobrej kulturze. Pod zasiewami jest 297 531 ha, grunty ugorowane 50 399 ha, uprawy trwałe zajmują 16 342 ha, w tym sady 13 530 ha; łąki trwałe 174 275 ha, pastwiska trwałe 26 606 ha, uprawy pozostałe 67 363 ha. Trwałe użytki zielone ogółem zajmują 21 3084 ha (35,6% UR ogółem w dobrej kulturze), w tym 200 881 ha (tj 35% UR w dobrej strukturze) w gospodarstwach indywidualnych.

W strukturze zasiewów dominują zboża z mieszankami zbożowymi 64,7%, ziemniaki 10,5 %, buraki cukrowe 1,5%; rzepak i rzepik-5 %, warzywa gruntowe 1 %; uprawy pozostałe-17,3 %.

W województwie podkarpackim ogólna liczba gospodarstw wg powierzchni ogólnej wynosi 261 436 (w tym indywidualnych 261 262), wg pow. UR 260 202 (w tym indywidualnych 260 030). Gospodarstw indywidualnych o powierzchni do 1 ha użytków rolnych jest 115 028, powyżej 1 ha użytków rolnych jest 145 002. Wśród gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha UR 82,2 % stanowią gospodarstwa w przedziale 1-5 ha, 13,4 % gospodarstwa 5-10 ha, 2,2 % gospodarstwa 10-15 ha; 2,1 % gospodarstwa powyżej 15 ha.

Stan pogłowia zwierząt gospodarskich wg „Informacji o wstępnych wynikach Powszechnego Spisu Rolnego 2010 roku” wynosił: bydło 116 tys. sztuk (2 % pogłowia w kraju), w tym krowy 75 tys. szt. (2,8 % w kraju); trzoda ogółem: 298 tys. sztuk w tym lochy 28 tys. (odpowiednio 2,0% i 1,9 % pogłowia w kraju), owce 19 tys. sztuk (7,2 % pogłowia w kraju).

Pogłowie zwierząt gospodarskich w latach 2007-2010 w województwie podkarpackim

Gatunek	Rok			
	2007	2008	2009	2010
	Liczba w tys. szt.			
Bydło	174,4	163,2	146,0	115,7
Owce	14,5	15,7	13,7	19,2
Kozy	18,8	15,8	13,9	14,0
Konie	25,5	22,8	18,6	17,7

Na Podkarpaciu stale rozwija się rolnictwo ekologiczne. Według stanu na koniec 2010 roku działalność ekologiczną prowadziło 2 127 producentów, w tym 2 091 gospodarstw ekologicznych. Powierzchnia ekologicznych upraw rolnych wynosiła w 2010 roku 31 867,5 ha w tym w okresie przestawiania 6999,82 ha.

Rolnicza przestrzeń produkcyjna stwarza warunki do rozwoju pracochłonnych kierunków produkcji, w tym zdrowej żywności oraz przetwórstwa rolno-spożywczego. Jednak przeludnienie wsi, dominacja małych gospodarstw rolnych uniemożliwiają efektywne gospodarowanie. Niezbędne staje się tworzenie na wsi nowych miejsc pracy w tym w sektorze związanym z trzecią funkcją województwa podkarpackiego tj. funkcją rekreacyjno-wypoczynkową i turystyczną.

Województwo posiada dobre warunki dla rozwoju turystyki, rekreacji i wypoczynku. Atrakcyjne walory przyrodniczo krajobrazowe, bogactwo flory i fauny, czyste powietrze, wody rzek, potoków i zbiorników, szlaki turystyczne w obszarach objętych ochroną

stwarzają korzystne warunki do obcowania ludzi z przyrodą. Funkcję turystyczną podkreślają liczne zabytki kultury materialnej i niematerialnej.

Obszar województwa podkarpackiego jest bardzo zróżnicowany pod względem ukształtowania terenu jak też budowy geologicznej. Zróżnicowane ukształtowanie i geologia terenu decydują o hydrografii, klimacie, bogactwie flory i fauny, glebach, zasobach surowców. Występowanie na znaczących obszarach unikatowych i bardzo rzadkich elementów przyrody stawia województwo na jednym z czołowych miejsc w Polsce. O wyjątkowym charakterze zasobów przyrodniczo-krajobrazowych decydują takie elementy jak: zróżnicowane ukształtowanie terenu, w Bieszczadach specyficzny układ pięter roślinnych, unikatowe zbiorowiska roślin, liczne populacje endemicznych, rzadkich i zagrożonych wyginięciem gatunków roślin i zwierząt. Większość cennych zbiorowisk i stanowisk roślin chronionych znajduje się na terenach parków i rezerwatów przyrody.

Różnorodność gatunków roślin i zwierząt wynika z obecności dużych kompleksów leśnych oraz półnaturalnych terenów nieleśnych. Lasy zajmują 36,4% powierzchni województwa, największy udział lasów w strukturze użytkowania występuje w południowej i północnej części województwa.

Znaczna część powierzchni województwa objęta została różnymi formami ochrony przyrody. System ochrony przyrody tworzy: 2 parki narodowe, 94 rezerваты przyrody, 10 parków krajobrazowych, 13 obszarów chronionego krajobrazu plus 4 projektowane, 157 użytków ekologicznych, 5 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, 18 stanowisk dokumentacyjnych, 1276 pomników przyrody. Bieszczadzki Park Narodowy wraz z Parkiem Krajobrazowym Doliny Sanu i Ciśniańsko-Wetlińskim Parkiem Krajobrazowym tworzy polską część Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”. Część obszarów objęta ww. formami ochrony przyrody wchodzi w międzynarodową sieć obszarów Natura 2000. Dotychczasowe kierunki działań w sferze ochrony bogactwa przyrodniczo-krajobrazowego są niewystarczające. Konieczna jest realizacja zintegrowanych działań profilaktycznych i ochronnych zwłaszcza na obszarze użytkowania rolniczego.

W walory przyrodniczo-krajobrazowe przyciągające turystów wpisuje się wielowątkowe dziedzictwo kulturowe, wpisane w konteksty religijne i zachowane często w unikatowej formie (np. szlak Architektury Drewnianej) oraz zasoby współczesnej kultury regionu (twórcy, środowiska artystyczne i intelektualne, imprezy, instytucje). Występujące wody mineralne są istotnym czynnikiem rozwoju turystyki w takich uzdrowiskach jak: Iwonicz Zdrój, Rymanów Zdrój, Horyniec, Polańczyk.

Działalność turystyczna koncentruje się przede wszystkim na terenie obszaru południowego. Najlepszą infrastrukturę turystyczną posiadają powiaty: bieszczadzki, leski, sanocki, krośnieński, jasielski. Jest to związane z ruchem turystycznym na terenie Bieszczad i Beskidu Niskiego.

W 2010 r. roku województwo podkarpackie posiadało 379 obiektów noclegowych o zróżnicowanym standardzie, w tym 84 hoteli, 10 pensjonatów, 71 innych obiektów hotelowych, 41 schroniska młodzieżowe, 22 ośrodki wczasowe, 20 ośrodków szkoleniowo-wypoczynkowych, 29 zespołów domków turystycznych, które dysponowały 22,6 tys. miejscami noclegowymi w tym 17,3 tys. było miejscami całorocznymi. W 2010 roku z obiektów zbiorowego zakwaterowania skorzystało 697,0 tys. osób, stopień wykorzystania miejsc noclegowych wyniósł 31,4%.

Dobrze rozwijającą się formą turystyki jest agroturystyka. W 2010 roku na terenie Podkarpacia było 633 gospodarstwa agroturystyczne, które dysponowały 6090 miejscami noclegowymi.

2. Analiza szans i zagrożeń dla zachowania bioróżnorodności atrakcyjnych terenów przyrodniczo – krajobrazowych województwa podkarpackiego

Różnorodność biologiczna i krajobrazowa obszarów wiejskich Podkarpacia jest bardzo bogata. Zawdzięczamy to utrzymaniu się w wielu regionach województwa tradycyjnej gospodarki rolnej z rozdrobnioną strukturą agrarną, tworzącą mozaikowe krajobrazy rolnicze bogate w ostoje dzikich gatunków roślin i zwierząt.

Zróznicowana rzeźba terenu, oraz różnorodność warunków glebowych i klimatycznych sprawia, że Podkarpacie odznacza się dużym zróżnicowaniem siedlisk i krajobrazów naturalnych. Charakter naturalny i półnaturalny zachowały siedliska bagienne i podmokłe oraz ekstensywne łąki i pastwiska, gdzie występują różnorodne gatunki roślin, a także bytują liczne gatunki ptaków, gadów i płazów. Najbardziej różnorodna i bogata szata roślinna porasta południową, górzystą część województwa.

Podkarpackie tereny rolnicze na tle rolnictwa ogólnopolskiego wyróżniają się większą liczbą pracujących w rolnictwie, rozdrobnieniem gospodarstw oraz niższymi plonami. Niższe plonowanie roślin rolniczych jest w dużym stopniu spowodowane małym zużyciem nawozów mineralnych i pestycydów, a to z kolei przyczynia się do zachowania dobrej jakości środowiska naturalnego. W glebach znajduje się mniej pozostałości pestycydów, a wody w mniejszym stopniu narażone są na skażenie. Małe powierzchnie

gospodarstw sprzyjają zachowaniu bioróżnorodności. Produkcja w wielu drobnych gospodarstwach prowadzona jest metodami ekstensywnymi, a produkty charakteryzują się wysoką jakością. Gospodarstwa te można łatwo dostosować do wymogów stawianych gospodarstwom ekologicznym. Wpływa to pozytywnie na zachowanie różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich. Zagrożeniem tego wszystkiego może być wprowadzany w innych częściach kraju intensywny scenariusz rozwoju rolnictwa gdzie dąży się do maksymalizacji plonów przy zastosowaniu dużych ilości chemicznych środków produkcji. Wszystko to przyczynia się do tworzenia dużych obszarów monokultur, skażenia gleb i wód środkami chemicznymi, degradacji łąk i pastwisk, likwidacji zadrzewień śródpolnych i oczek wodnych, a w konsekwencji – ubożenie różnorodności biologicznej.

Specjalizacja gospodarstw rolniczych w kierunku produkcji roślinnej spowodowała znaczne zmniejszenie obsady bydła i owiec, co nie sprzyja pełnemu wykorzystaniu pasz pochodzących z trwałych użytków zielonych. W praktyce oznacza to, że większość trwałych użytków zielonych jest porzucana, co prowadzi do ich stopniowej degradacji i porostu przez roślinność niepożądaną. Łąki i pastwiska nieużytkowane mają niższą wartość przyrodniczą, gdyż zostają zdominowane przez kilka gatunków najsilniej się rozprzestrzeniających. Może wówczas nastąpić rozwój zakrzewień lub lasu. Tempo zarastania łąk i pastwisk roślinnością ekspansywną będzie zależne od stopnia zaniedbań w użytkowaniu. Do najważniejszych z nich można zaliczyć niewykaszenie trwałych użytków zielonych lub ich wykaszanie, ale nie zbieranie pokosów na siano lub sianokiszonkę, brak wypasu. Łąki i pastwiska nie użytkowane po 10-12 latach zmieniają

się w zarośla trudne do rekultywacji. Jedynym sposobem, aby zachować ginące bogactwo przyrodnicze łąk i pastwisk jest podtrzymanie, a na niektórych obszarach przywrócenie tradycyjnego, ekstensywnego typu gospodarowania. Dla celów ochrony przyrody najbardziej naturalną i korzystną formą działania jest wypas.

Pasterstwo przez wieki było głównym czynnikiem występowania i utrzymania specyficznej roślinności górskich polan i hal oraz nizinnych pastwisk i łąk przemiennych. Wypasanie wpływa bowiem bardzo intensywnie na zbiorowiska roślinne. Jest to proces, który ułatwia przetrwanie szerokiemu spektrum zespołów roślinnych. Użytkowanie pastwiskowe jest pożyteczne ze względu na to, że: wytwarza zróżnicowanie strukturalne roślinności, zapobiega ekspansji pospolitych chwastów i inwazji roślin drzewiastych. W odróżnieniu do koszenia, wypasane zwierzęta selektywnie oddziałują na roślinność.

Efekt ten zależy od:

- rodzaju wypasanych zwierząt,
- sezonu i częstości wypasu,
- intensywności wypasu.

By wypas przyniósł pozytywne skutki z punktu widzenia ochrony bioróżnorodności, obsada zwierząt oraz termin i długość wypasu muszą być dostosowane do specyficznych warunków siedliskowych. Pastwiska powinny być suche, gdyż na glebie zbyt wilgotnej darń będzie niszczona przez zwierzęta i mocno zadeptywana. Wypasane łąki i pastwiska są nawożone w sposób naturalny, co przyczynia się do poprawy runi pastwiskowej i utrzymania stabilności ekologicznej zbiorowisk roślinnych. Od regularnego wypasu zależy też występowanie wielu gatunków bezkręgowców, gryzoni i żywiących się nimi ssaków i ptaków. Regularnie wypasanie pastwiska stanowią bazę pokarmową dla wielu drapieżnych ptaków, żyjących w tych siedliskach takich jak: kanie, myszołowy, pustułki, orliki i orły. Ze względu na konieczność ochrony ptaków gnieźdzących się na ziemi, zaleca się przestrzeganie opóźnionych terminów rozpoczęcia wypasów i ograniczonej obsady zwierząt. Uzyskanie pozytywnych skutków wypasu związane jest często z koniecznością wykaszania niedojadów, najlepiej późną jesienią. Wypas wpływa korzystnie na zdrowie, kondycję i odporność zwierząt. Wynika to z różnorodności zjadanych przez zwierzęta roślin, a szczególnie ziół oraz ruchu. Na większych obszarach korzystne jest użycie do wypasu różnych zwierząt. Każdy gatunek ma odrębne (choć pokrywające się częściowo) charakterystyki wypasu, co pomaga wytwarzać dodatkowe zróżnicowanie strukturalne. Kombinacja wypasu różnych gatunków może również

redukować zagrożenie ze strony pasożytów u zwierząt, a przez to zapewnić im lepsze zdrowie.

Mając na uwadze zachowanie bioróżnorodności, ważnym elementem w prowadzeniu wypasów na pastwiskach ekstensywnych jest przygotowanie i prowadzenie ich zgodnie z planem wypasów.

Jednym z warunków ekstensywnego użytkowania pastwisk jest opóźniony termin rozpoczęcia wypasów zwierząt. Konsekwencją tego jest wyższa zawartość włókna w runi pastwiskowej. Przed rolnikiem stoi wybór gatunku zwierząt wykorzystujących dobrze pasze o mniejszej strawności. Wymagania te spełniają niektóre rasy bydła, koni, owiec oraz innych gatunków zwierząt gospodarskich. Jedną z możliwości jest szersze wykorzystanie rodzimych ras zwierząt, które są doskonale przystosowane do lokalnych warunków i ekstensywnego systemu użytkowania. Mają też szansę być szerzej użytkowane w gospodarstwach ekologicznych, a przede wszystkim w gospodarstwach agroturystycznych. Stanowią źródło produktów zwierzęcych o wysokiej jakości oraz nieodłączny element krajobrazu i są olbrzymią atrakcją dla turystów. Cechuje je odporność na choroby, żywotność, niższa użytkowość i stąd są one szczególnie przydatne na terenach cennych przyrodniczo, a także na terenach objętych ochroną przyrody, gdzie konieczne jest stosowanie wypasu dla zachowania, specyficznego charakteru ekosystemów i występującej tam różnorodności gatunków wolnożyjących. Przykładem mogą być trwałe użytki zielone terenów górskich i pogórza, doliny rzeczne, łąki i polany śródleśne, obszary o wysokiej wartości z punktu widzenia składu botanicznego flory,

fauny i częstego występowania chronionych gatunków dzikożyjących. Duże znaczenie ma też kontrola wegetacji na terenach gdzie zaniechano produkcji rolnej np. na terenach odłogowanych. Zaprzestanie prowadzenia produkcji rolnej prowadzi do zachwaszczenia, sukcesji i degradacji, a także obniża walory krajobrazu wiejskiego. W gospodarstwach nie należy ignorować całkowicie ras komercyjnych, gdyż są one często efektywne na dobrze zagospodarowanych wilgotnych łąkach i mogą dodatkowo przynosić korzyści ekonomiczne. Najmniej produktywnie są łąki bagienne i pastwiska porośnięte sitami, a na takich obszarach idealnie sprawdzają się tradycyjne rasy zwierząt.

Ze względu na zmniejszenie się produkcji zwierzęcej duża część gospodarstw rolnych ma zbyt małą obsadę zwierząt lub ich w ogóle nie posiada. Użytki zielone, których gospodarcza rola to dostarczanie wysokowartościowej biomasy roślinnej, stanowiącej zabezpieczenie bazy paszowej dla zwierząt gospodarskich są niewykorzystane. Wpływa to niekorzystnie na równowagę między produkcją roślinną a zwierzęcą. W związku z tym na Podkarpaciu możliwy jest wzrost obsady zwierząt. Jest to możliwe zwłaszcza w gospodarstwach o powierzchni powyżej 3 ha, które stanowią ponad 75% wszystkich gospodarstw rolnych. W tej właśnie grupie gospodarstw występuje korzystna dla produkcji zwierzęcej relacja między liczbą osób zdolnych do pracy i powierzchnią trwałych użytków zielonych.

Należy dążyć do rozwoju takich dziedzin produkcji rolniczej, które mogą przyczynić się do zachowania różnorodności biologicznej.

Polska jest postrzegana jako potencjalny producent i eksporter żywności do krajów UE. Wymaga to jednak spełnienia wysokich standardów jakościowych dla żywności. Z uwagi na tradycyjne metody produkcji i niskie zużycie środków chemicznych Podkarpacie może z powodzeniem produkować „żywność wysokiej jakości”, na którą będzie wzrastał popyt zarówno wśród konsumentów unijnych jak i polskich. Pozytywnym skutkiem wypasu jest ponadto zachowanie otwartych krajobrazów górskich hal i terenów widokowych, istotnych elementów wpływających na rozwój turystyki. Pasące się stada zwierząt są niezaprzeczalną atrakcją turystyczną. Mając na uwadze nadrzędny cel Programu, jakim jest ochrona cennych przyrodniczo obszarów i zachowanie właściwego stanu zbiorowisk nieleśnych (hal, pastwisk górskich oraz muraw ciepłolubnych) należy położyć nacisk przede wszystkim na stosowanie zabiegów ochrony czynnej – wykaszania, wypasania i usuwania podrostów drzew i krzewów. Najefektywniejszą i najtańszą metodą jest wypas, którego dodatkowym atutem jest uatrakcyjnienie chronionego obszaru i podtrzymanie tradycji i zwyczajów pasterskich.

3. Zgodność programu z polityką ekologiczną państwa oraz Krajową Strategią Ochrony i Zrównoważonego Użytkowania Różnorodności Biologicznej

W art. 5 Konstytucji RP zapisane zostało, że „Rzeczpospolita Polska (...) zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Oznacza to konieczność takiego gospodarowania, aby zachować środowisko w możliwie dobrym stanie dla przyszłych pokoleń, bo wszystkie działania człowieka prowadzone w środowisku przyrodniczym mają wpływ na jego stan obecny i przyszły. Kryteria zrównoważonego rozwoju powinny być uwzględnione we wszystkich dokumentach strategicznych sektorów gospodarczych.

Uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dnia 22 maja 2009 r. został przyjęty dokument Polityka ekologiczna państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016 (Monitor Polski nr 34 poz. 501) gdzie dużo uwagi poświęcono ochronie zasobów naturalnych jakie kraj nasz posiada. Zamierzenia i planowane kierunki działań na najbliższe lata stanowią kontynuację prac podejmowanych wcześniej.

Działania w obszarze ochrony środowiska w Polsce wpisują się w priorytety Unii Europejskiej i cele wspólnotowego programu działań w zakresie środowiska naturalnego. Zgodnie z polityką ochrony środowiska do najważniejszych wyzwań należy zaliczyć działania na rzecz zapewnienia realizacji zasady zrównoważonego rozwoju, w tym ochronę różnorodności biologicznej. Wartości ekologiczne i społeczne są stawiane na równi z wartościami ekonomicznymi.

Program aktywizacji gospodarczo – turystycznej województwa podkarpackiego poprzez promocję cennych przyrodniczo i krajobrazowo terenów łąkowo – pastwiskowych z zachowaniem bioróżnorodności w oparciu naturalny wypas jest zgodny z założeniami polityki ekologicznej, w której jest mowa o tym, że należy uwzględnić udział społeczeństwa w działaniach na rzecz ochrony środowiska.

W wyznaczonych celach średniookresowych do 2016 r. wskazano jako główny cel podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa, zgodnie z zasadą „myśl globalnie, działaj lokalnie”, prowadzący do:

- proekologicznych zachowań konsumenckich,
- prośrodowiskowych nawyków i pobudzenia odpowiedzialności za stan środowiska,

- organizowania akcji lokalnych służących ochronie środowiska,
- uczestniczenia w procedurach prawnych i kontrolnych dotyczących ochrony środowiska.

W części odnoszącej się do ochrony powierzchni ziemi program aktywizacji jest zgodny z głównymi celami średniookresowymi do 2016 r. a w szczególności dotyczącymi ochrony gruntów użytkowanych rolniczo, związanych z:

- rozpowszechnianiem dobrych praktyk rolnych i leśnych, zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju,
- przeciwdziałaniem degradacji terenów rolnych, łąkowych i wodno-błotnych przez czynniki antropogenne,
- zwiększeniem skali rekultywacji gleb zdegradowanych i zdewastowanych, przywracając im funkcję przyrodniczą, rekreacyjną lub rolniczą.

Podstawowym dokumentem strategicznym w dziedzinie ochrony przyrody jest Krajowa strategia ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej. Zgodnie z przyjętymi założeniami rozwinięcie zapisów Krajowej strategii ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej stanowi Program działań na lata 2007- 2013.

Przygotowanie takiego dokumentu wynika także z art. 111 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody oraz z przepisów Konwencji o różnorodności biologicznej (art. 6). Program działań wskazuje konkretne zadania, których realizacja jest konieczna do osiągnięcia zakładanych w Krajowej strategii celów, precyzując jednocześnie warunki ich realizacji. Celem nadrzędnym strategii jest zachowanie bogactwa różnorodności biologicznej w skali lokalnej, krajowej i globalnej oraz zapewnienie trwałości i możliwości rozwoju wszystkich poziomów jej organizacji (wewnątrzgatunkowego, międzygatunkowego, ponadgatunkowego), z uwzględnieniem potrzeb rozwoju społeczno-gospodarczego Polski oraz konieczności zapewnienia odpowiednich warunków życia i rozwoju społeczeństwa. Takie podejście zakłada konieczność zachowania całej przyrody, czyli zarówno ekosystemów bogatych i zróżnicowanych, jak i ubogich, znajdujących się w różnych stadiach sukcesyjnych, a także tych elementów, które do tej pory były niedocenione czy wręcz z premedytacją niszczone. Ważnym jest przy tym, aby nie ograniczać się jedynie do ochrony konserwatorskiej, ale poprzez poznawanie praw rządzących przyrodą, w sposób świadomy ją kształtować, zapobiegając jednocześnie potencjalnym zagrożeniom.

Konwencja bowiem rozszerzyła pojęcie „ochrony przyrody” z ochrony konserwatorskiej jej wybranych, najcenniejszych składników na ochronę wszystkich elementów przyrody systemów i systemów ekologicznych, także tych podlegających użytkowaniu.

Programu aktywizacji gospodarczo – turystycznej województwa podkarpackiego poprzez promocję cennych przyrodniczo i krajobrazowo terenów łąkowo – pastwiskowych z zachowaniem bioróżnorodności w oparciu naturalny wypas dotyczą działania zapisane w Krajowej strategii, których cele operacyjne są następujące:

- Poprawa stanu najcenniejszych, zniszczonych ekosystemów, w tym dolin rzecznych, obszarów wodno-błotnych i leśnych.
- Zintensyfikowanie działań podejmowanych przez administrację rządową i samorządową na rzecz ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej.
- Zachowanie i/lub wzbogacanie istniejących oraz odtworzenie utraconych elementów różnorodności biologicznej.
- Zintensyfikowanie działań na rzecz wdrożenia sposobów prowadzenia gospodarki rolnej sprzyjającej ochronie i zrównoważonemu użytkowaniu różnorodności biologicznej.
- Ochrona cennych przyrodniczo krajobrazów kulturowych.
- Stworzenie warunków dla zachowania wartościowych zjawisk kultury regionalnej i lokalnej, związanych z utrzymaniem tradycyjnych form gospodarowania, umożliwiających zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej oraz edukacja dzieci i młodzieży w zakresie tej tematyki.
- Wzmocnienie działań na rzecz utrzymania różnorodności kulturowej, jako instrumentu mającego wpływ na ochronę i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej

Ochrona ekosystemów nieleśnych stanowiących odrębne bogactwo przyrodnicze kraju może być realizowana między innymi poprzez tradycyjny, pastwiskowy sposób użytkowania i przyczyniać się do zachowania wysokiej różnorodności biologicznej, sprzyjając jednocześnie ochronie przeciwpowodziowej oraz przeciwozyjnej ochronie gruntów. W związku z obserwowanymi lokalnie tendencjami do zmiany sposobów użytkowania tych terenów (przeorywanie trwałych użytków zielonych, zakładanie plantacji wierzby energetycznej, zalesianie, itp.) istnieje potrzeba szerszego upowszechnienia praktyk rolniczych sprzyjających zachowaniu łąk i pastwisk. Realizacja zadań związanych z ochroną przyrody i zrównoważonym jej użytkowaniem nie jest możliwa bez akceptacji i aktywnego wsparcia lokalnych społeczności. Jednym ze sposobów, który można wykorzystać do tego celu jest działalność kulturalna związana z lokalnymi tradycjami. Wskazane jest także propagowanie i budowanie poprzez przedsięwzięcia artystyczne kulturowej tożsamości społecznej oraz szacunku dla lokalnego dziedzictwa kulturalno - przyrodniczego. W celu zachowania tradycyjnych

regionalnych wartości należy podejmować natomiast działania edukacyjne, skierowane przede wszystkim do młodego pokolenia.

W niektórych społecznościach lokalnych zachowały się jeszcze tradycyjne praktyki gospodarowania oraz wytwarzania w oparciu o zasoby przyrody produktów regionalnych, stanowiące istotny składnik dziedzictwa kulturowego. Wobec występującego zagrożenia całkowitego zaniku tego rodzaju form działalności istnieje potrzeba opracowania i wdrażania stosownych instrumentów umożliwiających ich dalsze utrzymanie.

W strategicznym dokumencie „Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju - Polska 2025” zapisano, że stan i zasoby środowiska (obok społeczeństwa i gospodarki), stanowią jeden z trzech najważniejszych czynników, które determinować będą warunki i możliwości dalszego rozwoju Polski w XXI wieku.

Program nie wpływa negatywnie na środowisko naturalne, co sprzyja zasadzie zrównoważonego rozwoju.

4. Zgodność Programu ze Strategią Rozwoju Województwa Podkarpackiego

Program aktywizacji gospodarczo-turystycznej poprzez promocję cennych przyrodniczo i krajobrazowo terenów łąkowo - pastwiskowych na obszarze województwa podkarpackiego z zachowaniem bioróżnorodności wskazanych terenów w oparciu o naturalny wypas – stanowi instrument realizacji Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego opracowanej przez Samorząd Województwa Podkarpackiego i całkowicie uwzględnia zapisy tego dokumentu poprzez zgodność z diagnozą prospektywną, celami strategicznymi, priorytetami, kierunkami działań i przedsięwzięć:

Części I. DIAGNOZA PROSPEKTYWNA

Pkt. 2.1.8. Turystyka i rekreacja- położenie geopolityczne województwa podkarpackiego, jakość walorów przyrodniczo - krajobrazowych stwarza różne możliwości organizacji oferty turystycznej. Bardzo istotnym jest wykorzystanie istniejących atutów tych obszarów, a także dbanie o ich zachowanie, co z pewnością przyczyni się do poprawy wizerunku województwa.

Część II. CELE STRATEGICZNE, PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I PRZEDSIĘWZIĘCIA

3. Gospodarka Regionu

Cel strategiczny:

Tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki poprzez rozwijanie przedsiębiorczości, zwiększanie jej innowacyjności oraz podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu województwa.

Priorytet 4: Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno –gospodarczego

Kierunek działania 1:

Podniesienie konkurencyjności produktu turystycznego: podstawowe działania obejmą min. poprawę konkurencyjności istniejących produktów oraz **kreowanie nowych, adresowanych do wyselekcjonowanych segmentów rynku turystycznego**. W osiąganiu odpowiednich efektów działań w zakresie tego priorytetu, zapewne służyć będzie realizacja tego programu. Konsekwencją realizacji działań przewidzianych w programie będzie zwiększenie oferty turystyczno-edukacyjnej uzupełnionej o odpowiednią infrastrukturę tj. punkty widokowe i wypoczynkowe, tablice informacyjne, ścieżki

edukacyjne. Przyczyni się to niewątpliwie do wzrostu atrakcyjności turystycznej regionu między innymi poprzez dalszy rozwój agroturystyki, przetwórstwa, sprzedaży bezpośredniej oraz zachowanie tradycji i kultury.

5. Obszary wiejskie i rolnictwo

Cel strategiczny:

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich sprzyjający powstawaniu rentownych gospodarstw rolnych oraz kreowaniu pozarolniczych źródeł dochodów.

Priorytet 3: Wzrost konkurencyjności gospodarstw rolnych.

Kierunek działania 3:

Podnoszenie efektywności produkcji rolniczej poprzez:

- obniżenie kosztów produkcji,
- wykorzystywanie wszelkich możliwych nisz produkcyjnych

Do realizacji celu strategicznego istotnym jest zahamowanie wypadania średnich i małych gospodarstw, wykorzystywanie istniejących zasobów oraz podejmowanie min. działań hodowlano-gospodarczych zmierzających do zwiększenia i koncentracji bydła w tym mamek ras mięsnych, wykorzystując obszary trawiaste, które w wielu miejscach województwa podkarpackiego z roku na rok ulegają marginalizacji. Wspieranie tych tendencji musi być w zgodzie z zachowaniem walorów krajobrazowych, przyrodniczych, kulturowych oraz w zgodzie z wymogami ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt.

Korzyści z wypasu zwierząt są ewidentne. Z korzyści gospodarczych najważniejsze są niskie koszty pozyskiwania zielonki pastwiskowej w stosunku do innych pasz objętościowych soczystych. Szacunkowe dane wskazują, że produkcja energii na pastwiskach przekracza 60% jej produkcji w zbożach. Na korzyści jakościowe składa się wielogatunkowość spasanej runi przekładającej się na jakość i wartość paszową, która może gwarantować wydajność na poziomie 15 litrów mleka od krowy dziennie lub dobowe przyrosty masy ciała bydła opasowego i hodowlanego na poziomie 0,5-0,7 kg od 1 sztuki dziennie. Wypas ma znaczenie zoohigieniczne, ponieważ ruch zwierząt na pastwisku, świeże powietrze, słońce ma ogromne znaczenie na kondycję i odporność wypasanych zwierząt na choroby. Sprzyjają temu również substancje dietetyczne i antyseptyczne znajdujące się w zjadanych żywych roślinach a zwłaszcza ziołach wchodzących w skład paszy pastwiskowej. Ponadto, podczas wypasu zwierząt jest możliwość obserwowania wspólnych naturalnych nawyków „prawa stadnego” obowiązującego każde wypasane zwierzę.

6. Ochrona środowiska

Priorytet 4: Zachowanie oraz ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

Wszelkie działania w sferze ekonomiczno – społecznej muszą uwzględniać walory przyrodnicze regionu. Zasoby przyrodnicze mogą się stać motorem rozwoju regionu, ale nie na zasadzie eksploatacji, lecz zrównoważonego rozwoju.

Kierunek działania 2:

Propagowanie i wspieranie na obszarach cennych przyrodniczo działań zapewniających ludności dochody z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju. Działaniami zapewniającymi dochody ludności z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju mogą być m.in:

- turystyka specjalistyczna z wykorzystaniem charakterystycznych dla województwa atrakcji
- dotacje do działalności związanej z utrzymaniem różnorodności biologicznej i krajobrazowej na obszarach wiejskich
- turystyka kwalifikowana

Realizacja tego programu a szczególnie element naturalnego wypasu stanowi istotny instrument utrzymania bioróżnorodności. W tym aspekcie wypas jest zjawiskiem bardzo korzystnym a jego istota sprowadza się do zachowania a często zwiększania różnorodności florystycznej na terenach spaszonych oraz jest to najbardziej skuteczne narzędzie czynnej ochrony ptaków z rzędu siewkowych.

Priorytet 5: Podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa.

Kierunek działania 1:

Rozwój bazy i wspieranie programów edukacji ekologicznej.

Biorąc pod uwagę zakładane efekty środowiskowe i gospodarcze, obszar objęty programem będzie inspiracją do doskonalenia świadomości ekologicznej, pozytywnej integracji nie tylko społeczności lokalnej, ale także dla wyselekcjonowanych grup wspierających wszelkie działania służące środowisku naturalnemu.

II. Zgodność z Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Program aktywizacji gospodarczo-turystycznej poprzez promocję cennych przyrodniczo i krajobrazowo terenów łąkowo- pastwiskowych na obszarze województwa podkarpackiego z zachowaniem bioróżnorodności wskazanych terenów w oparciu

o naturalny wypas jest zgodny z PROW 2007-2013 i będzie instrumentem do osiągnięcia założonych celów:

OŚ 2 Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich

1. Wsparcie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)

Cele działania

1. Zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi i tym samym utrzymanie żywotności obszarów wiejskich.
2. Zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich.
3. Utrzymanie zrównoważonego sposobu gospodarowania uwzględniającego, aspekty ochrony środowiska.

2. Program rolnośrodowiskowy

Cele działania:

Poprawa środowiska przyrodniczego i obszarów wiejskich, w szczególności:

1. przywracanie walorów lub utrzymanie stanu cennych siedlisk użytkowanych rolniczo oraz zachowanie różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich;
2. promowanie zrównoważonego systemu gospodarowania;
3. odpowiednie użytkowanie gleb i ochrona wód;
4. ochrona zagrożonych lokalnych ras zwierząt gospodarskich i lokalnych odmian roślin uprawnych.

Podstawowym warunkiem przystąpienia do wyżej wymienionych działań programu PROW 2007-2013 jest prowadzenie działalności rolniczej na obszarze co najmniej 1 ha użytków rolnych i stanowią propozycję uzyskania wsparcia służącego głównie ochronie środowiska.

Jednym z zadań programu rolno środowiskowego jest zachowanie różnorodności biologicznej na użytkach zielonych, a wypas traktowany jest jako instrument służący zachowaniu przyrodniczo wartościowych terenów otwartych. Odpowiednio prowadzony wypas tworzy korzystną mozaikę niskiej i wyższej roślinności oraz odsłoniętą glebę. Jest to szczególnie korzystne dla takich gatunków ptaków jak czajka, biegus zmienny, batalion, brodziec krwawo dzioby i rycyk w okresie wodzenia piskląt. Silniej zgryziona roślinność umożliwia pisklątom sprawne poruszanie się i zdobywanie pożywienia.

Ponadto bezkręgowce żerujące na odchodach wypasanych zwierząt stanowią istotny składnik diety piskląt tych gatunków.

Każdy producent rolny może przystąpić do realizacji programu rolno środowiskowego na terenie swojego gospodarstwa.

III. Zgodność z Programem Współpracy Województwa Podkarpackiego z Organizacjami Pozarządowymi i innymi Podmiotami Prowadzącymi Działalność Pożytku Publicznego

Program aktywizacji gospodarczo-turystycznej poprzez promocję cennych przyrodniczo i krajobrazowo terenów łąkowo- pastwiskowych na obszarze województwa podkarpackiego z zachowaniem bioróżnorodności wskazanych terenów w oparciu o naturalny wypas jest zgodny z celem głównym i celami szczegółowymi Programu Współpracy w zakresie szeroko pojętej poprawie życia mieszkańców, lepszemu zaspokajaniu potrzeb społecznych, efektywniejszej realizacji polityki województwa.

Ważnym aspektem współpracy w rozumieniu celu głównego jest realizacja zadań priorytetowych Samorządu Województwa w zakresie rolnictwa i ochrony środowiska a także zadań o charakterze regionalnym w zakresie:

- ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego współpracy oraz pośrednio w zakresie
- nauki, edukacji, oświaty i wychowania;
- krajoznawstwa oraz wypoczynku dzieci i młodzieży.

5. Cele i założenia Programu na lata 2012 – 2016

Program aktywizacji gospodarczo-turystycznej województwa podkarpackiego poprzez promocję cennych przyrodniczo i krajobrazowo wskazanych terenów łąkowo – pastwiskowych z zachowaniem bioróżnorodności w oparciu o naturalny wypas stanowi element działań realizowanych w województwie podkarpackim na rzecz zrównoważonego rozwoju i ochrony najcenniejszych przyrodniczo i krajobrazowo terenów na Podkarpaciu. Zgodnie z zapisami Ustawy o ochronie przyrody ochrona zasobów przyrodniczych i krajobrazowych jest obowiązkiem wszystkich obywateli ponieważ uznają się je za dziedzictwo i bogactwo narodowe. Zapis w strategii rozwoju jako priorytet uznaje utrzymanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej na obszarze całego województwa niezależnie od formalnego statusu ochronnego konkretnych terenów i sposobów ich użytkowania.

Nadrzędnym celem Programu jest zachowanie, ochrona oraz odtworzenie różnorodności biologicznej, charakterystycznego krajobrazu, ochrona środowiska przyrodniczego w oparciu o wypas na terenie atrakcyjnym krajobrazowo i turystycznie.

Realizacja celów pośrednich:

1. Pogodzenie działań na rzecz utrzymania i ochrony różnorodności biologicznej z wdrażaniem działań społeczno- ekonomicznych w regionie

2. Zachęcenie do podejmowania i kontynuacji gospodarowania na terenach trudnych do prowadzenia gospodarki rolnej poprzez:
 - przywrócenie ekstensywnego wypasu zwierząt na gruntach czasowo nieużytkowanych rolniczo spowoduje przebudowę struktury krajobrazu,
 - utrzymanie wypasu na kompleksach trwałych użytków zielonych pozwoli na zachowanie ginących zbiorowisk łąkowych, powstrzymanie sukcesji wtórnej i regenerację cennych zbiorowisk roślinnych.
3. Odbudowa lub budowa i utrzymanie obiektów architektury pasterskiej związanych z tradycyjnym wypasem.
4. Wzrost pogłowia zwierząt na terenach atrakcyjnych krajobrazowo i turystycznie, co przyniesie w konsekwencji przywrócenie i utrzymanie przestrzeni otwartego krajobrazu, a działania związane z pielęgnacją krajobrazu pozwolą utrzymać tradycyjny krajobraz kulturowy podkarpackiej wsi, zachowanie i ochronę gatunków endemicznych roślin oraz przywrócenie naturalnych terenów do działalności rolniczej i potwierdzi słuszność twierdzenia, że ochrona przyrody nie wyklucza prowadzenia gospodarki rolnej, a wręcz przeciwnie ekstensywne użytkowanie jest konieczne dla zachowania cennych walorów przyrodniczych i krajobrazowych.

Dodatkowe cele Programu stanowiąc będą:

- ochrona dziedzictwa kulturowego regionu,
- pielęgnowanie i podtrzymanie tradycji, zwyczajów i innych elementów kultury ludowej związanej z pasterstwem,
- rozwój rzemiosła i przetwórstwa produktów pochodzenia zwierzęcego,
- zwiększenie zatrudnienia dla mieszkańców regionu (usługi przewodnickie, noclegi, agroturystyka).

Ich realizacja przyczyni się także do popularyzacji produktów i potraw mięsnych, w tym regionalnych specjalności, a także wpłynie pozytywnie na rozwój turystyki oraz poszerzenie oferty gospodarstw agroturystycznych i lokalnych restauracji, aktywizację społeczności, a przede wszystkim wzrost i wzmocnienie poczucia tożsamości mieszkańców i ich więzi emocjonalnej z regionem.

W ramach kontroli realizacji założeń Programu przewiduje się cykliczny monitoring obszarów wyznaczonych do wypasu na terenie Podkarpacia. Proces monitorowania związany będzie z systematyczną obserwacją zmian zachodzących w ramach poszczególnych celów wytyczonych w Programie, przy czym największy nacisk położony będzie na ocenę stanu siedlisk przyrodniczych, populacje rzadkich i zagrożonych gatunków roślin, różnorodność biologiczną. Poszczególne etapy monitoringu powinny zawierać takie elementy jak: zbieranie i analiza danych i informacji, ocena porównawcza osiągniętych wyników z założeniami Programu, poszukiwanie i określenie przyczyn możliwych rozbieżności pomiędzy założeniami Programu a rezultatami, wprowadzenie nowych metod działań.

Przewiduje się, że monitoring przyrodniczy przeprowadzony zostanie przez instytucję związaną z działaniami mającymi na celu dobro przyrody nieożywionej i ożywionej regionu, która prowadzi działalność naukową, ochronną i edukacyjną.

Źródła finansowania, ramy czasowe

Środki pochodzące z budżetu Samorządu Województwa Podkarpackiego stanowią podstawę finansowania Programu.

Program opracowany został na pięć lat, a planowany okres jego realizacji przypadać ma na lata 2012 – 2016.

Plan finansowy Programu na lata 2012 – 2016

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	Ogółem
Kwota w zł	2 000 000	2 000 000	2 000 000	2 000 000	2 000 000	10 000 000

Udostępnienie środków przewidzianych na realizację działań mających na celu ochronę środowiska, zachowanie bioróżnorodności oraz szeroko rozumiane kultywowanie tożsamości kulturowej i tradycji ludowej na terenie Podkarpacia nastąpi w drodze organizowanego corocznie, otwartego konkursu dla operatorów bezpośrednich, ogłaszanego przez Województwo Podkarpackie, a szczegółowe zasady finansowania Programu zostaną podane w warunkach przystąpienia do konkursu (tzw. regulaminie konkursu).

Planowany budżet ujmuje koszty związane z:

- przywracaniem terenów cennych przyrodniczo i krajobrazowo do wypasu (karczowanie samosiewów),
- wypasem oraz przygotowaniem i zabezpieczeniem pod wypas wskazanych terenów,
- budową infrastruktury pasterskiej i turystycznej na obszarach cennych krajobrazowo w miejscach sąsiadujących z terenami wypasu (np. szalasy, platformy widokowe, pola namiotowe, tablice informacyjne, parkingi),
- utworzeniem ścieżek edukacyjnych,
- utworzeniem ścieżek pasterskich,
- utrzymaniem i rozwojem zagród edukacyjnych,
- rozwojem rzemiosła i przetwórstwa produktów pochodzenia zwierzęcego,
- cyklicznymi imprezami mającymi na celu kultywowanie tożsamości kulturowej związanej z pasterstwem, krzewienie tradycji kultury ludowej,
- promocją i popularyzacją produktów i potraw pochodzenia zwierzęcego,

- prowadzeniem szkoleń dla hodowców zwierząt,
- opracowaniem wydawnictw promujących Program,

W planowanym budżecie ujęto również koszty monitoringu przyrodniczego Programu. Środki przeznaczone na ten cel zostaną przekazane na podstawie umowy zawartej pomiędzy Województwem Podkarpackim, a wykonawcą badań.

Beneficjenci Programu

Bezpośrednimi beneficjentami Programu będą organizacje pożytku publicznego (stowarzyszenia, związki, fundacje, Lokalne Grupy Działania).

Pośrednimi beneficjentami Programu będą:

- turyści, których do pobytu zachęcać będzie atrakcyjność terenów bogatych przyrodniczo z odsłoniętymi widokami krajobrazowymi,
- właściciele gospodarstw agroturystycznych, pensjonatów i domów turystycznych,
- lokalni przedsiębiorcy, dla których turystyka jest źródłem dochodu,
- hodowcy zwierząt,
- mieszkańcy terenów zakwalifikowanych do programu, którzy w sposób pośredni korzystają z utrzymania równowagi przyrodniczej środowiska naturalnego.

6. System premiowania do prowadzenia wypasu w miejscach o szczególnych wartościach przyrodniczych

Dla utrzymania walorów przyrodniczych i krajobrazowych terenów łąkowo-pastwiskowych na obszarze województwa podkarpackiego wymagane jest prowadzenie kontrolowanego wypasu różnych gatunków zwierząt (owce, kozy, bydło, konie). W celu zachęcenia hodowców niezbędne jest stworzenie systemu premiowania, który uwzględniałby zinwentaryzowane, wskazane tereny, dla których taki wypas jest korzystny. Dopuszcza się możliwość różnicowania stawki płatności w zależności od trudności w prowadzeniu wypasu. Proponuje się stosowanie premii do hektara wypasu wyznaczonej powierzchni przyjmując, iż na 1 ha powinno przypadać nie mniej niż 0,4 DJP, a nie więcej niż 1 DJP, przy minimalnej powierzchni wypasu 1 ha, przy czym wydaje się, że najbardziej optymalna obsada (max 0,5 – 0,6 DJP/ha) powinna uzyskiwać premię najwyższą.

Do wzbogacenia walorów tak przyrodniczych jak i krajobrazowych korzystne byłoby prowadzenie wypasu różnych gatunków zwierząt. Im więcej gatunków uczestniczyłoby w Projekcie na określonym obszarze tym więcej punktów byłoby możliwe uzyskać przy ocenie takiego wniosku. Realizacja programów rolnośrodowiskowych nie wyklucza z uczestnictwa w Projekcie. Premia może być wypłacana w dwóch ratach i zostanie przekazana operatorowi na podstawie zapisów

zawartych w umowie, zobowiązujących do kontynuacji wypasu przez ściśle określony czas we wskazanym miejscu dla ściśle określonych sztuk zwierząt. Będzie stanowiła koszty kwalifikowane w projektach realizowanych przez organizacje pożytku publicznego wyłonione w drodze konkursu ogłoszonego przez Województwo Podkarpackie.

W uzasadnionych przypadkach, na przykład braku zwierząt do wypasu na obszarach szczególnie cennych, można będzie dofinansować dowóz zwierząt w kwocie nie wyższej niż 5 % premii liczonej do ha.

Aby wzbogacić ogólny efekt realizacji Projektu wydaje się zasadne uwzględnienie przez realizatorów różnych form promocji produktów zwierzęcych, a głównie mięsa wołowego, co wpisywałoby się w inne Projekty realizowane na terenie województwa podkarpackiego, np. „Wołowina z Podkarpacia”. Sposoby promocji produktów powinien zaproponować realizator Projektu. Innym ważnym elementem uwzględnianym przy promocji walorów turystycznych obszaru, które powinny mieć odzwierciedlenie w premiowaniu, powinny być imprezy ze zwierzętami. Dodatkowo premiowane powinno być gospodarowanie w ramach systemów jakościowych np. metodami ekologicznymi, integrowanymi, a także przygotowanie infrastruktury związanej z dobrostanem zwierząt np. urządzenie wodopojów.

Operator projektu powinien odpowiednio uzasadnić na ile wypas zwierząt na danym obszarze oraz proponowane formy promocji wpłyną na uatrakcyjnienie turystyczne terenu oraz jakie efekty przyniesie realizacja programu wypasu na utrzymanie lub poprawę bioróżnorodności terenów łąkowo-pastwiskowych.

8. Opracowanie ramowych zasad promocji walorów przyrodniczych, krajobrazowych oraz turystycznych obszarów objętych programem

Organizacje pożytku publicznego do których kierowany jest program będą promować walory przyrodniczo - krajobrazowe i walory turystyczne poprzez prowadzenie naturalnego wypasu w miejscach wskazanych przez odpowiednie służby. Promocja dotyczy też ochrony dziedzictwa kulturowego regionu, pielęgnowania i podtrzymania tradycji, zwyczajów i innych elementów kultury ludowej związanej z pasterstwem. Realizacja zadań promocyjnych odbywać się będzie w lokalnej prasie, radiu, telewizji, a także poprzez specjalne wydawnictwa. Zorganizowane zostaną również szkolenia, imprezy promocyjne. Do promocji programu przyczyni się także współpraca z jednostkami badawczo – rozwojowymi, instytucjami działającymi na rzecz ochrony przyrody i wyższymi uczelniami. W działaniach promocyjnych należy podkreślać wpływ proponowanych działań głównie wypasu na zachowanie bioróżnorodności środowiska naturalnego. Promocja walorów turystycznych prowadzona w związku z realizacją programu będzie uzupełnieniem i wzmocnieniem promowania Podkarpacia jako atrakcyjnego regionu niezurbanizowanego, z bogactwem flory i fauny, z wielokulturowymi zabytkami architektury, ciekawymi szlakami turystycznymi atrakcyjnymi o każdej porze roku. Budowa infrastruktury – platform widokowych, miejsc wypoczynkowych dla turystów z jednej strony przyczyni się do wzrostu atrakcyjności turystycznej regionu, a z drugiej prowadzenie wypasu w pobliżu takich miejsc sprzyjać będzie zachowaniu atrakcyjności krajobrazowej i ochronie wskazanych miejsc z cennymi siedliskami roślin. Przygotowanie miejsc wypoczynku dla turystów wiąże się z budową niezbędnej infrastruktury turystycznej, np. tablic informacyjnych wraz z mapą turystyczną, tablicy przedstawiającej panoramę widoczną z punktu widokowego oraz zawierającą opis okolicznych walorów przyrodniczych, budowę zadaszeń wyposażonych w stoły, ławy, pojemniki na odpadki.

Promocja mięsa wołowego, baraniny czy kozich serów np. w formie degustacji na imprezach plenerowych oraz w gospodarstwach agroturystycznych, restauracjach i regionalnych karczmach przyczyni się nie tylko do uatrakcyjnienia pobytu turystów ale i do wzrostu zainteresowania hodowlą bydła, owiec szczególnie ras lokalnych oraz kóz i do zwiększenia pogłowia zwierząt w gospodarstwach.

Pojęcie „ochrona przyrody i krajobrazu” wiąże się nie tylko z troską o naturalne środowisko ale o zachowanie wartości historyczno-kulturowych i dotyczy nie tylko roślinności obiektów ale też układu pól, twórczości ludowej, kultury, obyczajów. Realizacja programu pozwoli na zachowanie przyrodniczego i kulturowego dziedzictwa z zachowaniem naturalnej równowagi środowiska.

Wykaz piśmiennictwa

1. Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020.
2. Użytkowanie gruntów - Powszechny Spis Rolny 2010 r. - GUS Warszawa 2011.
3. Informacja o wstępnych wynikach Powszechnego Spisu Rolnego 2010 – GUS Warszawa - 2011-06-30.
4. Turystyka w województwie Podkarpackim w 2010r.-Urząd Statystyczny w Rzeszowie - lipiec 2011 r
5. Program Działalności PODR w Boguchwale na 2011 r. - Boguchwała, listopad 2010.
6. Załącznik 270/2007 do Uchwały Rady Ministrów z dnia 26.10.2007 –Krajowa Strategia Ochrony i Zrównoważonego Użytkowania Różnorodności Biologicznej.
7. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 22 maja 2009 r. –Polityka Ekologiczna Państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016.